

Pelinolistna žvrklja (*Ambrosia artemisifolia*): tujerodna in invazivna

Besedilo: Tinka Bačič
Foto: Nejc Jogan

V zadnjem času se v medijih vse več pozornosti posveča rastlini, ki jo je še pred nekaj desetletji v naših krajih poznala le peščica botanikov. Danes jo najdemo po vsej Sloveniji: ob cestah, železniških progah, ob rečnih bregovih, na zapuščenih njivah in kot plevel med koruzo, sončnicami, bučami ... Njena domovina je Severna Amerika, po Evropi pa se je začela širiti v 18. stoletju. Pozornost javnosti je žvrklja ali ambrozija pritegnila zato, ker je njen pelod močno alergen. Pri ljudeh povzroča ščemenje v očeh, kihanje, smrkanje, otečene veke in podobne nevšečnosti. Žvrklja je največji krivec za seneni nahod v jesenskem obdobju. Poleg tega se na kmetijskih zemljiščih pojavlja tako množično, da že povzroča znatno gospodarsko škodo. Širi se s transportom, s semeni krmnih rastlin in tudi z mešanici semen za ptice.

KAKO JE VIDETI IN KAKO ŽIVI

Žvrklja je enoletnica, visoka od nekaj decimetrov do dveh metrov. V začetku poletja jo med ostalim zelenjem že lahko prepoznamo: ima nasprotno nameščene, dvakrat pernato deljene liste, na listnem vretenu pa nekaj milimetrov dolge štrleče redke dlake (fotografija spodaj), po katerih jo ločimo od podobnih domorodnih rastlin, kot so na primer navadni pelin ali potočarka.

Žvrklja spada v družino košarnic, vendar so njeni koški videti precej drugače kot koški bujno cvetočih košarnic, na primer ivanjščice ali nebine. Zelo drobni so in enospolni. Najprej se na rastlini razvijejo grozdasta moška socvetja iz množice kimastih koškov z zraslimi ovojkovimi listi, kasneje pa v zalistjih listov tudi neopazna ženska socvetja. Iz moških cvetov se trosi lahek in sipek cvetni prah, ki se z vetrom raznaša daleč naokoli.

Iz ženskih cvetov se proti koncu poletja in jeseni razvijejo majhni suhi enosemni plodovi. Na posamezni rastlini se jih lahko razvije na tisoče. Zelo so odporni in semena lahko uspešno kalijo še po več desetletjih mirovanja v tleh.

ZANIMANJE JAVNOSTI ZA ŽVRKLJO

Za žvrkljo je leta 2010 sprejeta odredba o obveznem zatiranju, ki zavezuje lastnike zemljišč, da rastlino odstranijo s svoje posesti. Ker velika večina ljudi vrste ne pozna, je odredba sprva povzročila manjši preplah. Zanimanje za to, kako vrsto prepoznati in jo odstraniti, je močno naraslo. Ob tem je naraslo tudi zanimanje za druge invazivne tujerodne vrste, ki se množično pojavljajo v naravi in delajo škodo domorodnim vrstam, habitatom in ekosistemom, ne nazadnje pa tudi ljudem. Na področju

PESMICA O ŽVRKLJI I

*Šola se bo zdaj začela,
mene očke pečejo,
manem jih, a ne pomaga,
solzice pritečejo.*

*Je prepih, je mar viroza?
Ne bi rad doma ostal,
vsi prijatelji so zbrani,
z njimi bi se rad igral.*

Kdo, le kdo zdaj to mi dela?

*»Cvetni prah s cvetov se sipa,«
mamica mi razloži,
»žvrklje, te nadloge tečne,
ki ob cesti zdaj cveti.«*

J.J.

ozaveščanja javnosti glede invazivnih tujerodnih vrst je pred leti oral ledino projekt *Thuja*, na njegovih temeljih pa je v letu 2011 stekel projekt *Tujerodne vrste – naša skrb, moja odgovornost (Thuja 2)*. Projekt izvajata Botanično društvo Slovenije in Zavod Symbiosis. V Mestni občini Ljubljana je bil v lanskem letu izpeljan pilotski projekt kartiranja žvrklje na izbranih območjih mesta Ljubljana, letos pa poteka popisovanje na celotnem območju mesta Ljubljane.

Popisovanju žvrklje se lahko pridruži tudi javnost, še posebej terenski biologi, ki smo vajeni opazovanja, vrsto poznamo in uživamo pri delu na terenu. Kako kartirati in kako posredovati podatke v bazo s pomočjo aplikacije na domačih straneh FURS, si lahko preberete na <http://www.tujerodne-vrste.info/blogs/nova-spletna-aplikacija-za-popisovanje-ambrozije/>. In kar je pri tem najbolj pomembno: podatke takoj uporabi inšpekcijska služba. Seveda tudi za terenske biologe velja previdnost pri rokovanju z žvrkljo, posebej če smo nagnjeni k alergijam na cvetni prah. ☹

PESMICA O ŽVRKLJI II

*Ti poredna mala žvrklja!
Nosek moj prepoln je smrklja
in v očkah me ščemi,
v grlu stiska in boli .*

*Pelod tvoj po zraku raja,
zdravju mojemu nagaja.
Naj izrujem te, požgem?
S herbicidi te zatrem?*

*Pa saj vem, da nisi kriva,
ti rastlina nagajiva!
Kaj ti mar bo za gorje,
ki ga čutimo ljudje ...*

M.B.

Španska muha

Besedilo in foto: Slavko Polak

Nemalo sem bil presenečen, ko sem navkljub dolgi entomološki karieri šele pred dvema letoma prvič srečal »špansko muho«, in sicer za rojstno hišo na Pivškem pod vznožjem Snežnika. Španska muha ni ne muha niti ni samo iz Španije. To je hrošček vrste *Lytta versicatoria* iz družine priščnjakov (Meloidae). Priščnjaki so razmeroma veliki črni, modri, rdeči in zeleni hrošči s sila zapletenim parazitskim razvojem ličink. Iz te družine so bolj znane travnice (*Meloe* spp.) z izrazito napihnjnimi zadki. V Srednji Evropi je znanih le 33 vrst iz te družine hroščev. Večina jih najdemo na toplih travniških habitatih.

Španska muha je edina vrsta iz rodu *Lytta* v srednji Evropi. Hrošč je prelepe prelivajoče metalno zelene barve, dolg pa je kak centimeter in pol. Ličinke parazitirajo v podzemeljskih gnezdih divjih čebel. Vrsta je pogostejša na jugu Evrope. Tu in tam se pojavi tudi v večjem številu. Pred več desetletji je bila občasno pogosta celo v okolici Ljubljane, zlasti pa na Primorskem. Savo Bre-

lih mi je povedal, da so v nekaterih letih ob obilici španskih muh v Ljubljani celo grmi »smrdeli po miših«. Danes je vrsta v Sloveniji izjemno redka in zavarovana z Uredbo o zavarovanju prosto živečih živalskih vrstah.

Vse vrste priščnjakov ob draženju izločajo strupene in pekoče snovi ostrega vonja, kar jim služi za obrambo. Oljnat izloček namreč vsebuje strup kantaridin. Ker se zanaša na svojo strupenost za plenilce, je španska muha počasna živalca.

Vrsta je ljudsko znana kot sredstvo za povečanje spolne moči – afrodisiak. Že v antiki so te hroščke, zmlete v prah, uporabljali za povzročanje mehurjev na koži. Hrošček si je pridobil velik sloves v srednjem veku in ga obdržal vse do 18. stoletja, ko je bila znana cela vrsta pripravkov in pastil iz prahu španskih muh, ki so jih uporabljali kot spolne napore. Zaužitje že minimalnih količin teh hroščev sicer res povzroča draženje genitalno-urinarnega trakta, štiri do šest kapljic tega strupa v kozarcu vode ali vina pa povzroči smrt v nekaj urah. ☹

Španska muha (*Lytta versicatoria*).